

**ONSTRAN REIFIKACIJE
NACIJE IN DRŽAVE**
Duška Knežević Hočvar:

**DRUŽBENA RAZMEJEVA-
NJA V DOLINI ZGORNJE
KOLPE; DOMAČINSKA
ZAMIŠLJANJA NACIJE
IN LOKALITETE**

(Založba ZRC, ZRC
SAZU, Ljubljana, 1999),
216 strani

Knjiga kot taka se vpisuje v (avto)antropološko obravnavo etničnosti in nacionalnosti, identitetno problematiko "nove prostorske organiziranosti" delca nekdanje Jugoslavije in pojasnjuje vpliv(e) nove politične meje na občutja domačinskih nacionalnih pripadnosti. Problemi pripadnosti, identitete in mejnosti etničnih skupin (kot eden izmed lokusov socialne antropologije), ki ob konkretni obravnavi "nove" meddržavne meje med Hrvaško in Slovenijo ter s tem povezanega samorazumevanja in upravljanja z nacionalnimi identitetami prebivalcev doline zgornje Kolpe, tukaj in zdaj, aktualizira preučevanje simbolnih (samo)razmejevanj med "kulturami" ("družbami", "plemeni",...) na domačem terenu, z določitvijo domačinskosti v obmejnem pasu domesticira antropologijo.

Z raziskovanjem mejnosti (*boundaries*), konceptom, ki ga je v uvodu k knjigi *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference* (1970) izpostavil Fredrik Barth, je v (domnevno) objektivno dejanskost "nacionalnih"/etničnih razmejevanj vpet moment procesualnosti in občutljivejše pojmovanje kulturnih razlik. Avtorica vzpostavi mejnosti kot merilo za organizacijo analitične perspektive, hkrati pa tudi kot osrednji predmet preučevanja (upravljanja z identitetnim repertoarjem in identitetna preklapljanja dolincev, prebivalcev doline zgornje Kolpe). Predstavi dela političnih in so-

cialnih geografov, ki se vpisujejo v mejne študije (v teh študijah je problem meja konstitutivnega značaja) in jih vzporeja z antropološkimi konceptualizacijami meja, mejnosti in mejnih krajin, predvsem pa se posveti t.i. "novi etnografski evidenci", smeri socialne in kulturne antropologije, ki je sredi prejšnjega stoletja preizprašala poprejšnja neproblematična gledanja na mejo in etničnost. Nova evidenca je v svojem delu zamajala razumevanja skupinskega sobivanja kot nečesa univerzalno organiziranega, jasno razločnega (tudi v ozemelskem smislu), kompaktnega, avtarkičnega in v sebi institucionalno razvejene. S tem (z novo evidenco) se je proučevanje etničnosti premaknilo od klasičnega ubadanja s tipologijami (etničnih) skupin k fenomenu mejnosti in vzdrževanju le-teh (po Barthu stiki omogočajo prejšnjemu razlikovanju in drugačnosti kot, pomenostavljeno rečeno, akulturacijo/"ponačenje"). Etnična identiteta je predvsem način organiziranja kulturne razlike, ki "živi" glede na izbrano strategijo in stopnjo signaliziranja, poudarjanja ali omalovaževanja (*ovecommunicating/undercommunicating*) različnosti/drugačnosti, odločilni diakritik za branje kulturne (etnične) razlike pa vidi nova evidenca v samopripisu in pripisu (*self-ascription/ascription*).

Specifičnost obravnavanega območja slovensko-hrvaške meje črpa avtorica iz dejstva, da domačini na obeh straneh Kolpe govorijo podoben dialekt in različnega vzdolž nje, z osredotočenostjo na naracije prebivalca ob meji pa se ograjuje od podobe mejaša, ki mejo izrisuje v skladu z ideali državnega nacionalizma ali pravno-formalnim risanjem meje državnostnega diskurza. Za avtorico pomeni naracija prizadetega prebivalca nujno celovitejše razumevanje demarkacije med Slovenijo in Hrvaško; pretresa kategorično enoznačno konceptualiziranje nacije, saj v vsakodnevnem življenju in upravljanju z identitetami predstavlja in pojasnjuje idiosinkratičnosti življenja domačinov. S součinkovanji narave (geomorfologija območja od Broda na Kolpi do Čabra na hr-

vaški strani in od Fare-Vasi do Drage na slovenski ter relativna izoliranost dolincev od "nacionalnih" zaledij), politike in vojaške strategije je Kolpa kot meja med "nacijama" z različnimi (akademske) jezikoslovnimi, zgodovino- in zemljepisnimi, lingvističnimi in domoznanskimi interpretacijami že naturalizirana, razlikovanja, ki vztrajajo vse od obdobja Avstroogrsko monarhije (meja med ogrsko in avstrijsko državo je potekala na istem območju, odtod tudi pogostejši rabi oznak Hrvat/Kranjec, kot Hrvat/Slovenec) in tudi od prej, pa so se vsled dogodkov leta 1991 aktivirala. Kolpa je bila torej "meja" že od nekdaj (vsaj že petsto let), z letom '91 pa jo domačini doživljajo kot "bolj" resnično, kot oviro v njihovem vsakdanjem življenju.

Knjiga prinaša zastavitev, metodologijo, analizo in interpretacijo dveh raziskav (analize mikroravni), prve, bolj kvantitativne narave, ki je bila izvedena leta 1993, in druge, bolj kvalitativne iz leta 1996 (ki je tudi nekakšno nadaljevanje prve raziskave), obe pa skušata razumeti ozadni pragmatizem pripadnosti dolincev. Prva raziskava je delana na vzorcu šestdesetih prebivalcev, po trideset z vsake strani Kolpe, ki jih je izbrala glede na starost, spol in velikost domačih naselij, ki zrcalno ležijo ob reki. Cilj prve raziskave je bilo testiranje lokalnega razumevanja dveh "narodov", lokalnega občutja "enosti" prvih in drugih, pred in po vzpostavitvi državne meje, izhaja pa iz domneve o "dobrežnosti" doline. Iskala je "očitne", transparentne (in neposredne) razlike in podobnosti med "slovenskimi" in "hrvaškimi" dolinci ter posredno, "prikrito" samorazmejevanje. Ta razumevanja in občutja je preverila skozi zvrsti in pogostosti čezrečnih (čezmejnih) stikov, zlasti sorodstvenih, poslovnih, delovnih, prazničnih, prijateljskih, nakupovalnih, ipd., pri čemer velja imeti v mislih, kot opozarja sama avtorica, da gre pri zaznavanju razlik med "prejšnjim" in "sedaj" za projekcijo vprašancev za nazaj (konstruirano videnje preteklosti). Pokazalo se je, da sta na vsaki strani politične meje dve sicer razločeni populaciji,

da pa domačinsko razumevanje te razmejivne ne sledi nujno demarkacijski črti meddržavne meje na tem območju (pri tem je zanimivo, da dolina v delu hrvaško-slovenske mejne komisije ni označena kot "področje neusklajenosti"). Nova državna meja je tako najbolj okrnila tiste stike in povezave, ki so na sistemske razmere najbolj dovzetni, na intimnejše (sorodstvene, funkcionalne) naveze pa meja še ni toliko vplivala. Prebivalstvo je izkazovalo lojalnost svojim formalnim "nacionalnim" entitetam, hkrati pa so mednarodno mejo (s poostreno formaliziranim mejnim režimom) koncipirali kot moteč element razdvajanja, drugače povedano, viden je razcep med diskurzom lokalitete in diskurzom novonastalih nacionalnih držav, pri dolincih je na delu svojevrstna razpršena lojalnost.

Ta paradoks identitete in samorazumevanja (poudarjeno nacionalno obarvane razmejivne in spremembe v medosebnih čezrečnih odnosih navkljub načelni lokalni enosti) je avtorica uporabila kot motivacijo za zastavitev druge raziskave iz leta 1996; kazalo se je namreč, da je meddržavna meja iz leta 1991 temeljni sprožilni dogodek nacionalnega razmejevanja, četudi le eden v seriji zgodovinskih dogodkov, ki so določali lokalne razmejevalne strategije. Spremenila je lokus raziskave in se odmaknila od mehanicističnega zamejevanja (in temu ustreznega statističnega analiziranja) k samorazumevanju akterjev v živi interakcijski mreži: z množico prostih pogovorov z domačini o njihovih življenjskih zgodovinah je raziskala razmejevanje čezrečno "nacionalno prepletene" rodbine, iščoč strategije upravljanja z nacionalno identiteto oziroma aktivacije tovrstne identitete. Izbrala je eno "nacionalno mešano" rodbino iz slovenske vasi, predvsem pare, ki so čezrečno poročeni in so večino življenja preživeli v zgornjekolpski dolini, z omejitvijo na časovno obdobje preteklega stoletja. V pogovorih je iskala situacije, v katerih se sprožijo nacionalne identitetne denominacije, kaj lokalno pomenijo, predvsem pa,

kako identitetne strategije relativizirajo mejo iz leta 1991, oziroma, kako se razumevanje meje vklaplja v siceršnji nabor etničnih in/ali "nacionalnih" razlikovanj. Skozi pripovedovanje življenjskih zgodovin, s pozornostjo predvsem na prednostnih sorodnikih, nekdanjem načinu življenja, oceni skupnih družabnih prostorov dolincev in presoji sedanjosti, je skušala avtorica detektirati družbeni univerzum in momente sprožanja medsebojnih razlikovanj. Pokazalo se je, da dolinci prej kot nacionalno razlikovanje uporabljajo razlikovanje na osi revni-premožnejši, da v zgodovini, kljub (ob)mejni naravi tega področja, ni prihajalo do izrecnega nacionalnega razmejevanja, da pa vsled nove politične ureditve trpijo nekdanji družabni prostori, da ni več toliko družabnega čezmejnega življenja. Izkazalo se je tudi, da večina pripovedovalcev ocenjuje sedanjost in prihodnost relativno pesimistično, za "neperspektivno", predvsem zaradi ekonomske in infrastrukturne nerazvitosti, pravnoformalne razdeljenosti doline in odrezanosti od (državnih) zaledij. In če je še iz rezultatov iz leta 1993 kazalo, da je meja moteča, da pa še ni prebudila "klasičnega" razlikovanja in utemeljevanja na nacionalni osnovi (obstajalo je razlikovanje, ki je bilo prisotno "že od nekdaj", pa tudi razlikovanje med dolinci in nelokalnimi pripadniki "matičnega naroda"), je množica javnih (državnih) utemeljevanj in hegemonne interpretacije o identiteti "nas" in "onih tam čez" že začela kazati zobe.

Posebni čar in kvaliteta knjige je (seveda poleg izdatnega dela etno-socio-antropološke "empirije" o mejnosti življenja v dolini zgornje Kolpe) v tem, da prinaša in predstavi obilico teoretskih zastavitev in primerov proučevanja skupinskosti (etničnosti) in s tem povezane mejnosti. Tako v prvem delu problematizira oz. razjasni razhajanja in približevanja med geografijo in antropologijo, ko ti dve "disciplini" skušata razumeti mejo in problem(e) mejnosti. Predstavi prehod od klasičnega umevanja etničnih kolektivitet (ter temu pristopu ustreznih tipologizacij in kategorizacij oz.

imperializmu (zahodne) družboslovne znanosti) k bolj mehkeemu, življenju ustrežnejšemu (in prijaznejšemu) razumevanju etnij in kultur kot nečesa nehomogenega, skonstruiranega in zgodovinsko pogojenega. Skozi pretresanja klasične antropologije in preizpraševanja tistikratnih konceptualizacij poudari pomen procesualnosti in iz teoretične perspektive nove evidence (ki družbenim sistemom priznava spreminjajoče stopnje institucionaliziranosti, koherentnosti in homogenosti, predvsem pa od specifičnih funkcijsko-organizacijskih mejnosti odvisnih sistemskih ločnic) pokaže epistemološko razširitev (odprtje) do tedaj rigidne antropologije v smeri priznavanja etnografskih raznovrstnosti in večznačnosti. Gre za procese (pojave) ozemeljskih prežemanj različnih etničnih skupin, kontinuirane variacije kulturnih in jezikovnih značilnosti, premakljivost etničnih identitet ter interakcije in nesoglasja o mejah, ki jih je antropologija dostikrat spregledala. Tako navede primere ozemeljskih nepretgranosti etničnih skupin, pa tudi primere nepretgranih medetničnih (jezikovnih in/ali kulturnih) spreminjanj. Posebno poglavje je namenjeno predstavitvi zgodnjih eksplicitnih obravnav mejnosti, ki jih predstavljajo dela Edmunda Leacha, Manchesterske šole, delo Fredrika Bartha ter Abnera Cohena. Predstavljeno je tudi, kaj ima socialna antropologija povedati oz. kaj in kako antropologija misli o problemih etničnosti, nacionalnosti in nacionalizmi.

Glede na to, da je, kot pravi avtorica (str. 214) "etničnost proces vsakodnevnega razlikovanja med akterji kulturno različnih skupin v stiku", nam delo priča o nenehnem delovanju ideologije, kognicije in procesov družbene primerjave v specifičnem zgodovinsko-teritorialnem kontekstu, kar po drugi strani nakazuje, da etnična identiteta ni primordialna, ampak tip ustvarjanja skupinskosti. Dolina zgornje Kolpe je družbeni univerzum s svojo zgodovino, kjer je Kolpa veljala prej za komunikacijo kot za mejo. Ker se je v raziskavi pokazalo, da se razlikovanje med dolinci

aktivira predvsem situacijsko (spremenljivo in nekonkluzivno) in pragmatično, nam delo priča o premakljivosti in kompleksnem upravljanju z identitetami ter preklopnosti nacionalnih pripisov. Seveda to razlikovanje in (samo)razmejevanje ni nastalo *ex nihilo* in četudi so precepcije in vsebine nacionalne identitete mestoma idiosinkratične, ne moremo mimo zgodovinskega spomina kot bistvenega elementa identitetnih pripovedi. Kot medetnični ustroj koncipira teorija, pa tudi kot se je pokazalo na primeru doline zgornje Kolpe, sta sovpadanje določenih meja in enoznačni skupinski (samo)pripisi prej izjema kot pravilo, prej posledica ustroja in delovanja določene vrste države, ki kodificira medskupinske mejnosti, kot stanje npravnosti in nasledek "naravnega" razvoja. V primeru doline zgornje Kolpe velja, da je "zunanja" oblast utrjeno kontrapozicijo knjižnih jezikov prevedla v politično mejo.

Avtorica (oz. vprašanci in pripovedovalci) je nazorno pokazala, da je etničnost proces zamišljanja skupnosti, da je proces modernosti, pri čemer vsak izmed potencialnih sprožilnih dogodkov s seboj pritegne množico konstruiranih razlikovanj, socio-kulturnih razlikovanj, ki, prvič, "vselejže" so v repertoarjih različnih kolektivitet, in drugič ter pomembneje, da je konsistentna, trdna etnična identiteta produkt specifičnega zgodovinskega procesa oblikovanja moderne nacionalne države (tako lahko skozi celotno knjigo spremljamo vpliv hegemonih nacionalističnih interpretacij (diskurz države) na samorazumevanja in (samo)razmejevanja dolincev). Avtorica ob koncu poda nekaj predlogov, s katerimi bi teorija in praksa lažje zagrabil, razumeli in razlagali etničnost, skupinskost ter nenazadnje tudi procese formiranja (politike) identitet; poudari zavest (*consciousness*) kot mesto formiranja in delovanja človeških kategorizacij in percepcij konca, meje in novega začetka, preučevanje državnosti (oblikovanje etničnih skupnosti, javna zakonodaja in politike, interesi in ukrepi režima ter globalni procesi), ki se kažejo kot prežemanja politike kot procesov

moči in kulturnih procesov kot procesov ustvarjanja pomena, predvsem pa nas napotuje na preučevanja različnih ravni "življenja" skupnosti in upravljanj z identiteto: mikro raven (raven izkustva in oblikovanja identitet v medosebnih interakcijah, dogodki in arene življenja), vmesno raven (polje procesov ustvarjanja kolektivitet in mobilizacije) kot polje t.i. podjetnikov (Barth: *entrepreneurs*), retorike in stereotipov ter makro raven (kot raven državnih politik).

Duška Knežević Hočevar je v antropološki obravnavi pokazala večznančnost in idiosinkratičnost, predvsem pa procesualnost, pragmatičnost in potencialnost etnične identitete, z mikrolokacijo raziskave (z njeno geografsko in zgodovinsko umestitvijo) pa je pokazala smiselnost in opravičenost antropološke zastavitve proučevanja doma. Knjiga prinaša, ob obilni teoretski opredelitvi in razlagi fenomena etnične identitete, uporabne metodologije in analitične postopke, ki bodo v pomoč tako tistim, ki so šele na poti spoznavanja "rodne grude", kot tudi tistim, ki (mislijo, da) vedo, kje se Slovenija začne in konča, predvsem pa, kdo je Slovenec in kaj to dandanes (v času spopularizirane planetarizacije in ideologije multikulturalizma) pomeni.

Mirsad Begić

Cotterell, Arthur (1999):

NORSE MYTHOLOGY: THE MYTHS AND LEGENDS OF THE NORDIC GODS,

Anness Publishing Ltd., London. (96 str.)

Cotterell deli mitologijo glede na Severno in Vzhodno Evropo, na ljudstva germanskega in slovanskega porekla, h katerima so prisostvovala svoje dele tudi druge mitološke tradicije. Nordijsko mitologijo so po avtorju oblikovale starodavne skupine, ki so zavzele tundro Evrope in Azije. Poleg današnjih Nemcev, Angležev, DANCEV, ŠVEDOV, NORVEŽANOV, ISLANDCEV in NIZOZEMCEV k nordijski tradiciji prištevata tudi prebivalce baltiške obale, Fince, norveške Laponce, uraloaltajske (samojede) Ruse idr., ki jih poimenuje Skandinavce, mitologijo pa skandinavsko. Pri terminološkem zapletu smo torej že pri samem naslovu, saj avtor govori o skandinavski mitologiji in nordijskih bogovih. Glede na to, da avtor ne jemlje Skandinavije geografsko, pač pa jo vidi vse do Balkana in Sibirije, 'Norse mythology' razumem kot nordijsko mitologijo (morda bi ustrezal celo širši termin).

Prepredenost različnih tradicij, legend in mitov avtor kot Audhumla (prvotna krava, ki zakrivi spočetje prvotnega človeka – Buri) izliže iz ledenih severnih gora nordijske mitologijo. Nedvomno so popisi germanske, keltske, slovanske idr. mitologije redki in skopi, saj so se – tako kot klasična dediščina Grčije in Rima – ohranili v samostanskih knjižnicah ali so bili naključno zapisani (npr.: islandski pesnik in zgodovinar Snorrija Sturlusona, arabski popotnik Ibn Fadlana idr.). Velika večina mitologije, ki se je ohranila v Severni in Vzhodni Evropi, je po avtorjevem mnenju skandinavskega in islandskega izvora.

Preden se je Skandinavcev (Dancev, Švedov in Norvežanov) dotaknilo krščanstvo, se je v vikinškem obdobju (pribl. 750–1050) izoblikovala močna tradicija junaških dejanj Odina, Thora in Freyra.